

A. H. Жукова: Корякский язык. "Просвещение."

Ленинград 1987. 255 oldal.

Az ún. paleoszibériai vagy paleoázsiai nyelveken belül a csukcs-kamcsatkai nyelvcsaládhoz tartozó korják legújabb grammatikáját e nyelv avatott ismerője és kutatója írta meg. Bár a szerző szándéka nem egzakt tudományos nyelvleírás volt, ti. a könyv a korják iskolák számára kiképezendő tanítóknak íródott, a vállalkozás több szempontból is figyelmet érdemel.

Figyelemre méltó azért, mert a tankönyv egy sorozat tagja, amelyben jelentek meg hasonló munkák uráli nyelvekről is (pl. Z. N. Kuprijanova – M. Ja. Barmics – L. V. Homics hasonló célú nyenyec tankönyve, melynek 4. kiadása 1985-ben látott napvilágot.) A könyv kiadása egyúttal arra is következtetni enged, hogy — bár a korjások lélekszáma az 1979-es népszámlálás szerint csupán mintegy 7900 — továbbra is képeznek számukra anyanyelven tanítókat.

A tankönyv bevezetője (3–5) néhány eligazító adatot tartalmaz. Zsukova áttekinti az északi népek nyelveit, amelyek különböző nyelvcsaládokba tartoznak (mandzsu-tunguz, szamojéd — itt tévesen, s nyilván a nganaszan helyett a negidal szerepel —, az obi-ugor és a paleoázsiai nyelvek). A szovjet nyelvészeti terminológiában változatlanul a paleoázsiai elnevezés divik a — megítélésem szerint — pontosabb paleoszibériai helyett. Mivel a paleoázsiai (= szibériai) nyelvek genetikailag nem egységesek, célszerű lett volna tovább tagolni őket (ket; jukagir; gilják; csukcs-kamcsatkai nyelvek — csukcs, korják, kerek, aljutor, itelmen —; eszkimó-aleut nyelvek — eszkimó, aleut. Megjegyzem, az utóbbi évtizedekben önálló nyelvként értelmezett aljutor hiányzik Zsukova felsorolásából).

A csukcs-kamcsatkai nyelvek közül a csukcs, a korják és az itelmen (kamcsadál) viszonylag ismert; terjedelmes monográfiák, kisebb-nagyobb szótárak készültek e nyelvekből, bár egy modern itelmen szótár mindmáig nagyon hiányzik. (Az aljutor és a kerek nyelvből az eddig publikált anyagok alapján a recenzens állított össze szójegyzéket — vö. Wörterverzeichnisse aus den tschuktscho-kamtschadalischen Sprachen I. Kerekisches Wörterverzeichnis — Annales Univ. Scient. Budapestiensis de R. Eötvös Nominatae, Sectio Linguistica 16(1985): 45–74; II. Aljutorisches Wörterverzeichnis — i. h. 18(1987).)

A gazdaságilag két csoportra (vándorló réntartók: *čawčəvəw* és letelepedett halász-vadász korjások: *nəməlgə*) bomló korjások számára a *čawčəveni* nyelvjárás alapján a 30-as években teremtették meg az írásbeliséget — előbb a latin betűset, majd ezt 1937-ben fölváltotta a cirill írás. Ma némi szépirodalom, tankönyvek jelennek meg korják nyelven.

Kis fejezet foglalkozik a szókészlet kérdéseivel (6–14). Itt elsősorban a szókincs változása érdemel említést. A régi életmóddal összefüggő szókincs (pl. a sámánizmussal, a régi szertartásokkal, ünnepekkel kapcsolatos szavak) kiveszőben vannak. Az új élet terminológiáját azonban nem csupán orosz jövevényszavak alkotják, van példa belső szóalkotásokra is (pl. jelentésbővülés útján: *iččət* 'csoport' → 'brigád', *inellek* 'vezetni' → 'vezetőnek lenni, irányítani'; szóképzés révén: *enannejo-lawgəjəŋ* 'agitáció' << *enanejo-čawəŋək* 'ösztönözni, buzdítani' stb.).

A fonetikai és helyesírási kérdéseket taglaló fejezet (15–37) áttekintést ad a magánhangzók és a mássalhangzók állományáról. A két — egy ún. erős és egy ún. gyenge — sorozatra oszló vokálisok (erősek: *e, a, o*; gyengék: *i, e, u*) állományából kimaradt a rendszersemleges, ám gyakori *ə* (= *u*). A csukcs-kamcsatkai nyelvekre jellemző sajátos magánhangzó-harmónia szerint egy szóban vagy csak erős, vagy csak gyenge magánhangzók fordulhatnak elő (bár a korjákban találni vegyes hangrendű szavakat is). Ha a gyenge sorozatú magánhangzókat tartalmazó tőhöz erős magánhangzót tartalmazó toldalék járul, a gyenge magánhangzók erőssé változnak (*i* → *e*, *e* → *a*, *u* → *o*), pl. *titi* 'tű' (→ *titi-te* 'tüként, tüvel') → *ga-tete-ma* 'tüvel', *nute-nut* 'tundra' (→ *nute-k* 'Loc.') → *nota-ŋko* 'Abl.').

A konzonantizmus sajátossága a zöngés-zöngétlen ellentét szinte teljes hiánya (kivétel: *k - g, q - g*), valamint a posztpalatális mássalhangzó-állomány viszonylagos gazdagsága (*y, k, g, q, g*).

A könyv legerjedelmesebb fejezetét a morfológia alkotja (38–196). A morfológiai-szintaktikai jegyek közül, mintegy jellemzésül, kiemelek néhányat.

A korják — a többi csukcs-kamcsatkai nyelvhez hasonlóan — ismeri a pre- és szuffigálást mind az ige, mind a névszó esetében. A névszóragozás egyik komitativusz-insztrumentális esete (vö. *ga-tete-ma* 'tüvel' < *titi* 'tű') confixummal alakul. Az igeragozásban az első személyre utaló elem mindhárom számban prefixum (Sg1 *tə-jejgučewy-ək* 'tanultam', Du1 *məčč-/j/ejgučewy-əmək*, Pl1 *məč-cajgočawy-əlamək*). Egyes tempus- és módusjelek szintén prefixumként fordulnak elő, így pl. az elbeszélő múlt, amely egyúttal az „indirekte Erlebnisform” kifejezésére is alkalmas (*ga-tva-jgəm* 'lehet, hogy ott voltam'). A praesens is jelölt confixummal: *ku-* — *-y*, pl. *ku-jejgučewy-əy* 'tanul', de a Sg1, Du1, Pl1 mutatója megelőzi: *tə-ku-jejgučew-əy* 'tanulók stb.'

Mint Szibéria valamennyi nyelvében, a korjakban is ismert a névszó predikatív ragozása (Sg1 *gol'a-jgəm* 'férfi vagyok', Du1/Pl1 *gol'a-moje*). Az 1972-es korják grammatikában a Dú és a Pl között az első és a második személyben is volt különbség (Du1 *-muji*, Pl1 *-muju*, Du2 *-tuji*, Pl2 *-tuju*), a most ismertetett könyvben csak a 3. személyben különböztetik meg a Du-t és a Pl-t (Du3 *gol'a-t*, Pl3 *gol'a-w*).

A csukcs-kamcsatkai nyelvekben — mint a fentebbi példából is kitűnt — a Sg-on és a Pl-on kívül jelölik a Du-t is. A személyes névmásokon túlmenően a névszó deklinációjában csupán az abszolút esetben tesznek különbséget a három szám között. Megtalálható viszont a duális az igeragozásban.

A névszóragozás — és a szintaxis — jellemző sajátossága az akkuzatívusz hiánya. Ez a jelenség általánosnak tekinthető valamennyi paleoszibériai nyelvben. A tárgy kifejezésére vagy az abszolút esetet használják fel, vagy — mint pl. a ketben, a jukagirban, az eszkimóban is — valamelyik lokális kázust. Ezzel szemben az alany gyakran jelölt, ezt a jelenséget a paleoszibériai grammatikában — véleményem szerint tévesen — ergatívusz-nak szokták nevezni.

Az igeragozáson belül megkülönböztetik az alanyi és a tárgyas konjugációt. A paradigmában az első és a második személyű tárgyra a személyes névmás tövéből alakult szuffixummal utalnak.

A szintaxis (197–245) két legjellemzőbb sajátossága az ún. ergatívusz (azaz a cselekvő, logikai alany jelölt volta) és az inkorporálás, amely tkp. alárendelő szintagmatikus kapcsolat pl. jelző és jelzett szó, állítmány és tárgya között.

A mellékletben (246–253) Zsukova áttekintést ad a korják nyelvjárásokról, valamint összeveti a korják és az orosz nyelv legfontosabb hangtani és morfológiai sajátosságait.

Tankönyvről lévén szó, érthető a bőséges példaanyag, a fordítási gyakorlatok sokasága.

Ez a munka azok számára is hasznos lehet, akik meg akarnak ismerkedni egy — megítélesem szerint — az uráli nyelvcsalád szempontjából sem elhanyagolható jelentőségű nyelvcsoporttal.

PUSZTAY JÁNOS